

in de plaats geven. Alleen het bolsjewisme kan zich veroorloven, het nadenken over de problemen van den tijd te onderdrukken. En toch zou het mij niet verwonderen, als bij een enquête zou blijken, dat in de onderste lagen der bevolking door de communisten betrekkelijk de meeste ernstige lectuur verspreid wordt."

De hier aangegeven therapie lijkt mij even juist als de diagnose van de kwaal. De vlucht uit de leegheid naar den „modernen" roman, die zelf leeg is en in problematiek verstrikt, die in het beste geval geen kwaad doet, moet gekeerd worden. Stilstand moet er komen, terugkeer van den mensch tot zichzelf, doordat hij in het ernstige boek, het studiewerk, het essay „dat tot nadenken stemt over kunst en leven", de verhandeling op grond van onderzoek en ervaring, zichzelf vindt, doordat zooals deze schrijver het uitdrukt, het leven van den geest wordt hersteld.

In dien wederopbouw kan er ook plaats wezen voor den roman, natuurlijk, want krachtens zijn aard en wezen is hij een levende literatuurvorm, die mede het „leven van den geest" kan voeden. Maar dan moet het zijn de roman waaruit de „geest der waarheid" spreekt. In de plaats van den schijn-schoonen oppervlakkigen modernen poseur, die speculeert op sensatiezucht en rechthaberei, moet er komen de ernstige roman, die verrijkt en verdiept. „Om het leven van den geest te herstellen onder het volk", aldus zegt het deze schrijver, „moet ook de geest der waarheid uit de lectuur spreken, die wij het in handen geven..."

Aan het slot van zijn artikel geeft dan de heer de Bruin aan, op welke wijze deze therapie kan en moet worden toegepast... „Laten de lezers eens onderzoeken, welke motieven hen leiden bij de keuze van hun lectuur. Of ze daarbij ook verder zien... of ze zich daarbij ook afvragen, of het boek voedsel voor hun geest is, tot verdieping van hun godsdienst- en levensinzicht. (Want de letter doodt, alleen de geest maakt levend)".

't Is ongetwijfeld van beteekenis, wat hier wordt gezegd. Niet omdat het zoo nieuw is, ook niet, omdat het de zaak der romanlectuur afdoet, maar omdat het de quaestie aanpakt van de zijde die alleen tot de oplossing brengen kan van de moeilijkheden, die zich ten dezen opdoen. Het zwaartepunt wordt gelegd in de persoonlijkheid en het verantwoordelijkheidsbesef van den lezer. Tegenover een vluchten uit ziele-leegheid wordt gesteld de bezinning, tegenover een blind-weg maar lezen, de eisch aangebonden op een kiezen van lectuur in overeenstemming met innerlijke behoeften. De vicieuze cirkel, die het vraagstuk der romanlectuur metterdaad is: dat de roman dezen tijd en de mensch van dezen tijd infecteert en door die beide geïnfecteerd wordt, wordt gebroken en de fatale beweging van het al-maar-door draaien om hetzelfde punt wordt stilgezet. Dat is de eerst-noodige

daad om het vraagstuk der romanlectuur tot een oplossing te brengen, die en den roman en den lezer ten goede komt.

Het hier ingenomen standpunt is ook het onze en daarom verdient dit getuigenis van Roomsche-Katholieke zijde onze aandacht.

C. T.

Voor de Jongelingsvereniging.

II.

Eindelijk citeren we hier nog enkele gedeelten uit een opstel in den dertienden jaargang (voor het jaar 1886): „Menschelijkheid en Christelijkheid".

Niet het minst in den jongelingsleeftijd en op het gebied der Jongelingsvereniging komt de botsing tusschen den mensch en den Christen telkens uit. De oplossing tusschen die beiden te vinden, en zoo te vinden dat de Christen niet geschonden worde door den mensch en de mensch niet door den Christen, is de groote kunst en de altijd moeilijke levensstrijd. De jongeling is een mensch, een mensch in aanleg en bestemming, een man in den dop; die, naar het schoone en diepzinnige woord van Paulus, de heerlijkheid Gods is, gelijk de vrouw is de heerlijkheid des mans. En nu heeft een beroemd kerkleeraar gezegd: De ziel des menschen is Christiane van natuur. En een ander kerkleeraar heeft zijn lichaam verminkt, om geen last meer te hebben van de aandoeningen, die tot de natuur van den man behooren. Zoo worden de dingen verschillend gezien. En zoo gebeurt het ook, dat Engelsche en Amerikaansche jongelingen een geheel andere voorstelling van het Christelijke jongelingsleven hebben dan Nederlandsche, en dat de eene Nederlandsche jongeling over sommige dingen weder geheel anders oordeelt dan de andere.

Wat jong is, speelt graag, zegt het spreekwoord. Hieruit zou volgen, dat een echte jongeling gaarne speelt. Hij zal vermaak hebben in lichaams oefening, in spelen waar kracht toe noodig is en meerderheid kan verkregen worden, of zijn denkvermogen zich door ontwikkelt. Hij ravot gaarne met zijn broers, stoelt met zijne zusters, en heeft er zelfs niet op tegen dat vriendinnetjes zijner zusters mede stoeien. In den regel houdt hij zeer veel van zijne moeder, maar zoo hij gelegenheid heeft om een bekoorlijk nichtje naar huis te brengen, laat hij, zonder eenig gewetensbezwaar, zijne moeder alleen zitten, en hoog klopt hem het hart als de ure daar is, waarop hij vader en moeder verlaat, om zijne vrouw aan te hangen.

Tot het 15de levensjaar verkeert Emile in een voor-ethische periode. Hij kent maar één morele betrekking, dat is die op het eigen ik. De eerste trap der zedelijkheid is die van de onbewuste of bewuste onderwerping aan wat krachten de causaliteit, die in het natuurlijke ligt, noodzakelijk is en onontkoombaar.

Hierop volgt de tweede trap, als de jonge mensch zijn handelingen laat bepalen, door wat nuttig voor hem is. Eerst daarna begint het eigenlijk zedelijk leven, wanneer er is een streven naar een doel, dat nuttig en goed is voor allen, een volgen van de stem van het geweten, soms een strijd tegen de eigenliefde.

De grondtendenzen van het kind zijn goed. Alle ondeugden en gebreken worden door de menschen het kind ingedragen. Iedere hoosheid is gevolg van zwakheid, geen gave der natuur. De mensch van nature is goed. De mensch, zooals de ervaring die vormt, is slecht. Wanneer de slechte mensch tot zijn eigen hart terugkeert, vindt hij zijn oorspronkelijke goedheid terug. Aldus Rousseau. Van de diepe gedachte, dat de verloren zoon eerst tot zich zelf komt, maar daarna opstaat en tot zijn Vader gaat, bij hem geen spoor. De natuur is hem de eenige bron niet alleen van het ware en schoone, doch ook van het goede en heilige. Ook de bron van alle kracht en bestaansvreugde.

Het kind kan de zedelijke goederen niet verwerkelijken. De rede rust nog. Het geweten is nog niet ontwaakt. Het kind doet, wat het niet kent, en zoo ligt aan zijn handelingen geen zedelijkheid ten grondslag. Het staat alleen in betrekking tot de natuur. Daarom kunnen personen het geen zedelijke eischen stellen. Emile wordt in zijn prille jeugd alleen opgevoed door de macht der natuurlijke dingen. Dat is de eerste trap.

De mensch is volgens Rousseau tot geluk geboren. Geluk, dat is in gezondheid en vrijheid, zonder lijden, te leven. Laat Emile de eenvoudige weg der natuur inslaan en hij leeft gelukkig. Grijp niet in, waak slechts, negatief, verhinder dat hij kwaad doet. Vivre en jouir, zijn twee woorden voor dezelfde zaak. De harmonie van de kinderlijke behoeften en zijn krachten stellen daartoe in staat. De natuur geeft aan het kind voor de bevrediging der noodwendige driften ook de noodzakelijke

Ook op dezen regel zijn echter uitzonderingen. Er zijn jongelingen, op wie men bijna het andere deel van het spreekwoord: wat oud is knort graag, zou kunnen toepassen. Zij kunnen zeuren uit den treuren. Aanmerking hebben zij op alles. De predikanten zijn niet ernstig genoeg, de oudere Christenen niet vroom genoeg, de Jongelingsverenigingen degenen niet, de eene omdat zij te gereformeerd, de andere, omdat zij niet gereformeerd genoeg is. Zien zij anderen stoeien, ze schudden bedenkelijk het hoofd en zeggen: onbetamelijk, wereldsch! Lichaams oefeningen achten zij verboden, omdat een mensch zich dan moedwillig in gevaar begeeft. Dampen en schaken, o foei, zou een Christen met zulke dingen den tijd doodden! Mag ik u een sigaar presenteren? Dank u, het rooken is mij tot zonde geworden, of: geef het geld dat gij met rooken vermorst liever aan de arme Heidenen! Er zijn onder dezen diepe denkers, die de moeilijkste vraagstukken der godgeleerdheid in vijf minuten kunnen oplossen; asceten, die geen meisje durven aanzien, om het te begeeren; teere constituties, die met pepermint en eau-de-cologne in den zak loopen; wereld- en menschenomhervormers, die roeping gevoelen tot een grootsche taak. Kortom, jongelingen in wie de menschelijkheid geheel schijnt vernietigd te zijn door de Christelijkheid.

Zijn laatstgenoemde jongelingen nu zooveel Christelijker dan de eerstgenoemde, meer natuurlijke soort?

Het is niet onmogelijk. Wellicht werkt de genade reeds zoo krachtig in hen, dat zij kunnen zeggen: Ik ben met Christus gekruist; en zijn zo reeds zoo zeer rijp voor het leven in de eeuwige heerlijkheid, dat hun leven op aarde een dagelijksche navolging Christi is.

Maar het is ook mogelijk, dat dit rigorisme niets anders is dan onnatuurlijkheid, gevolg van velerlei oorzaken, die in de opvoeding, de invloeden van anderen, of in het karakter en den persoonlijken aanleg gegrond zijn.

We moeten dus zeer voorzichtig zijn in het oordeelen en voor lichtvaardige uitspraken ons wachten. Waren wij volmaakt, er zou tusschen menschelijkheid en Christelijkheid geen botsing meer voorkomen, geen strijd meer bestaan. Nu we echter onvolmaakt zijn, blijft er niets anders over dan er naar te trachten, dat onze menschelijkheid Christelijk en onze Christelijkheid menschelijk zij.

Daartoe is, voor alle dingen, noodig, dat wij een juist begrip hebben, zoowel van den mensch als van den Christen.

Hoe komen wij aan zulk een juist begrip?

Door aanhoudend en veel in den Bijbel te lezen. De Bijbel alleen geeft ons eene volmaakte ware voorstelling van alles. Daardoor is hij een lamp voor onzen voet en een licht op ons pad, en houdt de jongeling zijn pad zuiver als hij het houdt naar dit Woord. De Bijbel leert ons den mensch kennen zooals hij is, in allerlei levensomstandigheden,

in hoogen zijn wezen Christen k hij wezen.

Wij moe er zoowel staat en d rondom on ten gronds Jongelingsv woord: „C maar iets dat men n niet den : allerlei ons humanist. „Christelij sitiefs uit uit den f grond. Str lingsverei die christe door 't gele zalving de zichzelf met een i den duive schelijkheid hiernamaa len heers

Practise gelingsver zuiver we genaamde vinding z Want of l of de soc klein mini jongelingen Een Ch is de erns te zijn, n schelijkheid heerschapp hem een bedenken, nooit geli heid moe is, maar dat het w niet meer die voelt bidt om g lukkig de Heere ovi tot alle

Het lijk voegen, d lingsverei

Het lijk voegen, d lingsverei

seau voor Eerst in weer bel passing g „Gewen psycholog onder de lingen, di lijke waa haling lan in zich 2 geen auti autonomi Theononi op grond hem dus tief van daan wol gebeurt.

Na het lijke hand groeit ste periode v stroomen oevers v waken. I duizender ding med onze zelf dus goed verteren, ous kwa dat de on nuttig wi Al weer de verho sonen. N bewustzij zens uit de begrip ken zijn. liefde. I geslacht, voor alle bereid i standig Voor de

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHEISEN

Rousseau's Emile.

IV.

Zedelijkheid en zedelijke opvoeding.

Reeds in het schema-plan voor de opvoeding van zijn leerling te Lyon komt uit, dat Rousseau de godsdienst grootendeels in de moraal doet opgaan. Het geluk vindt hij in de beoefening van de deugd en in het volbrengen van zijn plichten. In Parijs trekken de filosofen-atheïsten hem van de godsdienst af, maar de vriendschap met Altuna doet hem de kracht der religie in het leven weer erkennen. Na diens vertrek gaat Rousseau's religieus besef weer hard achteruit, wat samengaat met verval op zedelijk gebied. Het samenwonen met Thérèse Le Vasseur wordt niet uit liefde, maar voor amusement begonnen. Het opgaan in het Parijsche salonleven, het te vondeling leggen van zijn kinderen, bewijzen dit genoeg. Tegenover de filosofen blijft hij dan ook volhouden niet te begrijpen, hoe men deugdzaam kan zijn zonder religieus te wezen.

In de Emile neemt zedelijkheid en zedelijke opvoeding een groote plaats in. Nadat de Savoyeesche vicaris beleden heeft, hoe hij zijn kennis-theorie en zijn dienst van God heeft opgebouwd, komt hij tot praktische levensregels, tot zijn opvatting van zedelijkheid en zedelijk leven.

Ook hier het naturalistisch systeem. Zóó als het lichaam groeit, nadat twee cellen zijn samengekomen, cel bij cel, vezel na vezel, van enkelvoudig tot samengesteld, zóó ook groeit de zedelijkheid. In de grond is deze opvatting onjuist. Want wel groeit het stoffelijk lichaam aldus, maar slechts onder de drang van het leven, en dat is één en ondeelbaar, een totaliteit.

Waarschijnlijk heeft Jean Jacques Rousseau nimmer de Institutie van den Hervormer van zijn vaderstad, Jean Calvin, gelezen. Hoeveel problemen waren hem dan helderder geweest en nader tot de oplossing gebracht, ook op zedelijk terrein.

onderingen. Er is et andere deel: knort graag, zeuren uit den alles. De preoudere Christelings-vereeni- zing te gerefor- gereformeerde en, ze schud- en: onbetame- achten zij ver- moedwillig in a, o foei, zou i tijd doodend! Dank u, het of: geef het liever aan de diepe denkers, er godgeleerd- en; asceten, en het te be- pepermunt en ; wereld- en ; gevoelen tot lingen in wie nietig te zijn

zooveel Chris- er natuurlijke

erkt de genade men zeggen: zijn ze reeds eeuwige heer- n dagelijksche

igorisme niets dg van veler- den invloeden den persoon-

in in het oor- ten ons wach- usschen men- botaing meer Nu we echter ers over dan slijkheid Chris- schelijk zij. odig, dat wij den mensch

it begrip? ljbil te lezen. lmaakt ware hij een lamp pad, en houdt et houdt naar mensch ken- standigheden,

moeten voor- d gebied van der maat uit. en van Emile de menschen

naar wat nut- ve doen?" is achen Emile 1 des levens

hankelijk ge- p en onvrij- lukt ons aan aerschezucht. middelen, die in's heerlijke het gehoor- en oplossing piteit en ge- opvoeding et kind weet dingen niet uit de macht en min waar- natuurlijke handelingen, and van den straffen be- ind en den t, enz. Be- eezucht op. beweringen, Maar Rous- eliefde van tift van alle als zou deze en pas goed die ze in- Zoo handelt et egoïstisch aardij heeft

loor gewan- en dus veel taseau over van Rous-

in hoogen en lagen kring, naar alle zijden van zijn wezen. Er evenzeer leert ons de Bijbel den Christen kennen zooals hij is, maar ook zooals hij wezen moet.

Wij moeten dus beginnen met te erkennen, dat er zoowel menschelekheid als Christelikeheid be- staat en dat dit tot allerlei botsingen in ons en rondom ons aanleiding geeft. Deze erkenning ligt ten grondslag aan het bestaan van „Christelijke” Jongelingsverenigingen. Dat bijvoegelijk naam- woord: „Christelijke” beteekent niet iets negatiefs, maar iets positiefs. Het wil niet blootelijk zeggen dat men niet drinkt, niet vloekt, niet onkuisch is, niet den schouwburg bezoekt, niet mededoet in allerlei onzedelijke, menschverlagende bedrijven. De humanist, die den val loochent, doet dit ook niet. „Christelijke” Jongelingsvereniging drukt iets posi- tiefs uit: een beginsel en eene levensrichting, uit den Christus voortvloeiende en op Hem ge- grond. Strikt genomen is een Christelijke Jonge- lingsvereniging eene vereniging van jongelingen, die christenen zijn. Die christenen zijn, omdat zij, door 't geloof, lidmaten van Christus en alzoo Zijner zalving deelachtig zijn; die Zijnen naam belijden; zichzelf, als een levend dankoffer, Hem opofferen; met een goed geweten strijden tegen de wereld, den duivel en hun eigen vleesch (gevallen men- schelikeheid) en in de zekerheid leven dat ze hiernamaals, met Christus, over alle creaturen zul- len heerschen...

Practisch volgt hieruit, dat een Christelijke Jonge- lingsvereniging nooit aantrekkelijk zal zijn voor zuiver wereldsche jongelingen. Richt eene zoo- genaamde Christelijke sociëteit op, en de onder- vinding zal u leeren dat gij uw doel misloopt. Want of het Christelijke zal de wereld afstooten, of de sociëteit zal het Christelijke tot een zeer klein minimum herleiden, en ernstige, Christelijke jongelingen van haar verwijderen.

Een Christen, een Christelijke jongeling te zijn, is de ernstigste zaak van de wereld. Wie dat hoopt te zijn, moet zichzelf verloochenen. Zijn men- schelikeheid komt, van stonden aan, onder de heerschappij der Christelikeheid en dit leven wordt hem een gestadige dood. Laat ons daarom altijd bedenken, dat menschelekheid en Christelikeheid nooit gelijk op kunnen bestaan. De menschelek- heid moet er onder. Niet omdat zij menschelek is, maar omdat zij gevallen is, zoo diep gevallen, dat het waarachtig goede, in eeuwigheid uit haar niet meer kan voortkomen. Gelukkig de jongeling, die voelt dat hij maar een mensch is, en dagelijks bidt om genade, om een Christen te worden. Ge- lukkig de jongeling, die zijne menschelekheid den Heere overgeeft, opdat hij een mensch Gods zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust!

Het lijkt ons wel gewenscht, hieraan nog toe te voegen, dat de Nederlandsche Bond van Jonge- lingsverenigingen op Gereformeerden Grondslag

sean voor gewoonte-vorming weinig of geen plaats. Eerst in de laatste jaren is ze in de opvoeding weer belangrijk punt van beschouwing en toe- passing geworden. „De gewoonte der wet” en het „Gewen u aan den Heere en heb vrede” zijn psychologische juist en te veel verwaarloosd, ook onder de invloed van Rousseau en Kant. Hande- lingen, die oorspronkelijk slechts middelmatige zede- lijke waarde hebben, verkrijgen door geregelde her- haling langzamerhand waarde voor ons en eindelijk in zich zelf. Rousseau wenscht in de opvoeding geen autoriteit. Ze is hem opheffing der zedelijke autonomie en vervangt ze door heteronomie. De Theonomie, door Calvijn en onze drie formulieren op grond der Schrift beleden, kent hij niet en biedt hem dus geen oplossing. Hij vergoet, dat het objec- tief van veel waarde blijft, als het goede ge- daan wordt, onverschillig uit welke motieven dit gebeurt.

Na het 15e jaar breekt bij Emile het echte zede- lijke handelen door. De zelfliefe (l'amour de soi) groeit sterk, mede door de tweede geboorte, die de periode van de puberteit inleidt. Er is een over- stroomende kracht van zelfliefe, die buiten de oevers van het „ik” treedt. De hartstochten ont- waken. De bron van alle is natuurlijk, maar uit duizenden bijstroompjes van elders wordt hun bed- ding mede gevuld. De natuurlijke zijn slechts op onze zelf-handeling en zelf-ontplooiing gericht en dus goed. Alleen die welke ons beheerschen en verteren, hebben hun bronnen buiten ons, doen ons kwaad en zijn kwaad. Zoodra het kind merkt, dat de omgeving hem niet alleen nuttig is, maar ook nuttig wil zijn, ontstaat de liefde tot de omgeving. Al weer uit de zelfliefe dus. Tegelijk verlegt Emile de verhouding tot de dingen naar die tot de per- sonen. Nu wordt hij een wezen met een moreel bewustzijn. Nu de zelfliefe zich over andere we- zens uibreidt, zet ze zich in deugd om. Zooals de begrippen getransformeerde zintuiglijke indruk- ken zijn, zoo is de deugd getransformeerde zelf- liefe. De liefde tot een persoon van hetzelfde geslacht, de vriendschap, gaat voorop. „Ze bestaat voor alles in een hartelijke deelneming, die steeds bereid is, het welzijn van den vriend met ver- standig inzicht te bevorderen” (Nouvelle Héloïse). Voor de opvoeding is ze van veel belang. Bijna

destijds nog niet bestond; alsook, dat Gispén in Zwolle bevriend was met den heer Serné, den president der Christelijke Jongelingsvereniging al- daar, die in 1867 een keurige studie had geschre- ven over „de Christelijke Jongelingsverenigingen; hare geschiedenis, werkzaamheid en vruchten; vooral met betrekking tot Nederland.” Hij over- leed 19 Januari 1879. Aan zijn geopende groeve sprak Gispén: „Ik dank God, dat ik op mijn levensweg Serné heb leeren kennen”. Zie ook het „in memoriam” aan hem gewijd onder: „Zon- dagsschool”.

Ook na de oprichting van den Gereformeerden Bond schoof Gispén zijn sympathie voor de alge- meen-christelijke Jongelingsvereniging nooit onder stoelen of banken. Zoo schreef hij nog in het Gedenkboek bij het 50-jarig bestaan van Ex- celsior (1901): „Geboren uit de nadering van de geestelijke opwekking, waarmede ook Nederland in de eerste helft der 19de eeuw, zoo rijklijk ge- zegend werd, mist Excelsior confessioneele be- lijndheid en kerkelijk beginsel. Dat is nu eenmaal zoo en niet anders! En voor een jongelingsvereeni- ging nog niet zoo geheel af te keuren. Het latere leven, het leven van den man, brengt genoeg strijd en moeite mee, vanwege moraal, critiek en pole- miek. Laat de jongeling zich verheugen in Chris- telijke vriendschap, en in al het goede, dat in de ware wijsheid, de vreeze des Heeren, begrepen is.”

Dat de Gereformeerde Jongelingsvereniging juist bedoelt zich te oefenen voor dien strijd in het latere leven, schijnt hier aan Gispén's aandacht te zijn ontgaan.

RULLMANN.

ZENDING EN EVANGELISATIE

Samenwerking.

I.

In onze dagen is de vraag over de samenwerking zeer nadrukkelijk aan de orde gesteld. Samenwer- king van al wat den Christus der Schriften be- lijdt; samenwerking op zoo breed mogelijk terrein. Sedert Stockholm en Lausanne is die vraag nog niet weer verdwenen uit het besef van de Christen- heid.

Overal. Op het terrein van kerk en school. Van barmhartigheid en sociale en staatkundige actie.

En ook in de Evangelisatie. Ook hier dringt zich de vraag aan ons op, of we en hoe we kunnen samenwerken met anderen in het brengen van het Evangelie aan wat daarvan in dezen ontred- derden tijd vervreemd is geraakt.

Hierbij staan twee uitersten diametraal tegenover elkaar.

In de eerste plaats zijn er, die geen kerkelijke

altijd te vroeg richt de hartstocht zich op het andere geslacht en beneemt de onschuld. En juist de toestand van onschuld moet zooveel mogelijk verlengd worden. Dit kan door echte vriendschap geschieden, doch ook door een edel verkeer der geslachten onderling. Liefde vraagt, dat de een de ander uitnemender acht dan zich zelf, en de twee tezamen een geheel vormen. Jonge menschen met wie het zoo is, worden, zegt Rousseau, door de liefde beter en volkomener. Diepe gedachten spreekt hij uit over het medelijden, over allerlei sociale deugden. We beperken ons, door in dit verband aan de hand van de geloofsbelijdenis van den Sa- voyeeschen vicaris nog iets van Rousseau's opvat- ting van het geweten te zeggen.

Want de zelfliefe heet wel bij Rousseau de eenige bron van alle moraliteit, doch ze is het niet. Hij gevoelt, dat er slechts één schrede is tusschen l'amour de soi, de zelfliefe, en l'amour propre, de eigenliefe, en deze laatste is de bron van alle kwaad, van ondeugd, haat en afgunst, wijl de mensch zich nu vergelijkt met anderen en overal de eerste plaats wenscht in te nemen. De zelfliefe deed de mensch leven in het paradijs. De eigenliefe is zijn zondeval, de val van de natuur tot de cultuur.

Zoo ervoer Rousseau de behoefte, de zedelijkheid nog vaster ten anker te leggen. Dat doet hij in het geweten. Dit is voor hem ongeveer gelijk aan de oorspronkelijke stem van het gevoel, het „sentiment intérieur”. Het is iets elementaars en is niet tot iets diepers terug te leiden, iets aangeborens in ieder. De stem van het geweten is de meest on- middellijke spraak van de menscheleke natuur en omvat de norm, die voor een zedelijk wezen ver- plichtende kracht bezit. Ook hier ontmoeten we bij Rousseau tweespalt ten opzichte van de verhou- ding van gevoel en verstand. Als regel stelt hij het primaat van de praktische rede boven de theoretische. Toch zegt hij ook: Het verstand (de theoretische rede) leert ons het goede kennen; het ge- weten wekt de neiging in ons het lief te hebben.

Het geweten is de stem der ziel, de hartstochten zijn die van het lichaam. „Deze twee talen strijden dikwijls. Naar welke moet men luisteren?” „Maar al te dikwijls misleidt ons de rede; het geweten misleidt ons nooit; het is de ware gids van den

grenzen en kerkelijk onderscheid meer kennen schijnbaar, en liefst maar zouden zien, dat alle Christenen zonder te vragen naar Kerk en kerke- lijke grenzen samen al het werk der Evangelisatie zouden willen doen.

Aan de andere zijde zij, die ook in de Evangeli- satie elke aanraking en samenwerking met anderen ietwat angstig vermijden, en onder geen beding ook maar één keer samen willen optrekken.

Beide opvattingen zijn naar mijn meening uiter- sten. Het werk der Evangelisatie moet kerkelijk zijn. De Kerk moet het doen. De Kerk als instituut. Aan haar is opgedragen de arbeid van de prediking van het Evangelie. In eigen kring. In de Zending. En ook in de Evangelisatie.

Evangelisatie mag niet zijn het werk van een groep, een Vereniging, een kring van geloovigen zonder opdracht van de Kerk. Daarom is inter- kerkelijke Evangelisatie niet de juiste weg. Geen Gereformeerde kan goedkeuren, dat b.v. een Vere- eniging binnen haar kringen wordt opgericht, die het werk doet. En daarom is het evenmin goed, dat permanent samen wordt gearbeid door een opzettelijk daartoe opgerichte vereniging, be- staande uit Christenen van verschillende Kerken.

Een geval als het inmiddels onthonden Deventer kwartet was een uitzonderingsgeval. Het heeft ge- zegend gearbeid, maar is niet een model tot na- volging.

Maar aan den anderen kant is het ook een uiter- ste, wanneer we als Gereformeerden nu meenen, dat men ook in de Evangelisatie nooit en nergens mag samenwerken.

Want dan dwaalt men naar mijn overtuiging!

Er is zeer wel te onderscheiden tusschen samen- werking in een daartoe opzettelijk opgerichte ver- eeniging of kring, die permanent evangeliseert in een plaats of streek, en samenwerking in een actie, die slechts voor korten tijd ergens wordt gevoerd.

Bijvoorbeeld: in een Tentcampagne; een kermis- week; een opzettelijk georganiseerde avond in een groote zaal. Enzovoort. Al naar de plaatselijke omstandigheden zijn.

Die Evangelisatie-actie draagt slechts een voor- bijgaand karakter. En in haar is er voor alle Christenen en groepen, die den Christus der Schrif- ten belijden, een gelegenheid, om samen op te trekken.

Dat heeft men onder ons sedert lang gevoeld. En hoe ongewenscht we het ook achten, blijvend interkerkelijk te evangeliseeren, wanneer er ge- legenheid was, zoo voor een paar dagen samen op te trekken, dan greep men ook van Gerefor- meerde zijde die gelegenheid gaarne aan.

Maar er begint hier en daar iets te kenteren. Zoo nu en dan verneemt men stemmen, die het pleit gaan voeren voor een andere opvatting en voor een andere wijze van doen.

Ook in die kortstondige Evangelisatie-actie niet meer meedoen.

mensch; het is voor de ziel, wat het instinct is voor het lichaam; wie het volgt, gehoorzaamt de natuur en vrees niet op een dwaalspoor te geraken.” Krachtig keert Rousseau zich tegen de opvatting, dat het innerlijk getuigenis van wat zedelijk is niet zou zijn dan „kinderlijke dwalingen, vooroor- deelen der opvoeding.” Of tegen: „Niets is in de menscheleke geest, buiten wat er door ervaring in komt, en wij beoordeelen alles slechts naar verwor- ven voorstellingen!” Maar zelf zegt hij vlak daarna: De mensch heeft geen aangeboren kennis van het goede.

In lyrisch proza bezingt hij de beteekenis van het geweten. O geweten, gij goddelijk instinct, on- sterfelijke hemelsche stem, betrouwbare gids voor een onwetend en beperkt, maar denkend en vrij wezen, onfeilbare rechter over goed en kwaad, die den mensch op God doet gelijken; gij zijt de grondslag van de uitnemendheid zijner natuur en van de moraliteit zijner handelingen.”

Zoo herinnert hij er ons aan, dat we in de op- voeding de waarde van het geweten te vaak ver- onachtzamen en we in de onmetelijke doolhof der menscheleke ervaringen met minder moeite een zekerder gids vinden, dan in een levenslange studie der moraal. Maar ook in dezen kan Rousseau onze onderwijzer niet zijn. Want hij gedenkt niet, hoe spoedig de werking van het geweten verland wordt. Het is een ingeschapen functie, bij kinderen werkend ook door intuïtie, maar evenzeer voor later zijn inhoud of maatstaf ontvangend door onderwijs. De werking ligt voor een deel in de sfeer der gewinning, anders zou ze niet zoo gemakkelijk tot vervalsching en tot zwijgen kunnen worden ge- bracht. Onderwijs en vermaning moeten samengaan, om en de goede norm der beoordeeling en de zu- vere, krachtige uiting te verkrijgen en te bewaren. Wie zich in de opvoeding daarbij niet laat leiden door Gods Openbaring in de Schrift, hij houdt ge- broken bakken uit, die geen water houden. Die dit levend water veracht, hij wijte het zich zelf, wan- neer hij als Rousseau in de levensnood versmacht en omkomt.

STRIKWERDA.